

Велика Гюлемерова*

ТЯЛОТО КАТО БОЙНО ПОЛЕ: КОНФЛИКТНА РЕТОРИКА И САМОЖЕРТВА В „ГРЕХЪТ НА МАЛТИЦА“¹

Velika Gyulemerova

THE BODY AS A BATTLEFIELD: CONFLICT RHETORIC AND SELF-SACRIFICE IN “THE SIN OF MALTITSA”

The article analyzes Liliana Mihaylova's novel „The Sin of Maltitsa“ through the lens of conflictual rhetoric and discursive violence. It focuses on female self-sacrifice as a communicative act and on language as a performative force that produces guilt and social exclusion. The female body is conceptualized as a text onto which power, fear, and moral sanctions are inscribed. The analysis examines curses and public shaming as ritualized forms of symbolic violence through which the community stabilizes its boundaries. Although the revolutionary problematic is not developed in a panoramic manner, the text is implicitly linked to the context of the April Uprising, which serves as the narrative's moral and historical horizon. The novel is read as a critique of mimetic violence and of the post-Liberation displacement of moral values.

Keywords: *conflictual rhetoric, discursive violence, self-sacrifice, public shaming, mimetic violence, post-Liberation value crisis*

Статията анализира романа „Грехът на Малтица“ от Лиляна Михайлова през призмата на конфликтната реторика и дискурсивното насилие. Фокусът е поставен върху женската саможертва като комуникативен акт и върху езика като перформативна сила, произвеждаща вина и социално изключване. Женското тяло е мислено като текст, върху който се изписват власт, страх и морални санкции. Анализът разглежда проклятието, публичния позор като ритуализирани форми на символично насилие, чрез които общността стабилизира собствените си граници. Въпреки че революционната проблематика не е панорамно разгърната, текстът имплицитно се обвързва с контекста на Априлското въстание като морален и исторически хоризонт на разказа. Романът е прочетен като критика на миметичното насилие и на следосвобожденската подмяна на моралните ценности.

Ключови думи: *конфликтна реторика, дискурсивно насилие, саможертва, публичен позор, миметично насилие, следосвобожденска ценностна криза*

Всяка кръгла годишнина неизбежно отключва в публичния дискурс вълна от тържествена реторика, в която миналото се превръща повече в удобна формула, отколкото в предмет на критическо осмисляне. В подобни моменти паметта сякаш се канонизира чрез повторение, а патетиката често подменя сложността на историческите процеси с лесно разпознаваеми символни жестове.

* Велика Гюлемерова – ас. д-р, катедра „Български език и литература“, Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“, velika8704@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0008-2858-3515>.

¹ Текстът е част от проекта „Езикът на войната – функционални и концептуални подходи“ (НИХ524/2025).

Тази склонност към риторично „възвисяване“ на датите рискува да превърне юбилеите в ритуали по репродуциране на вече готови значения вместо в повод за нов прочит. Затова отвъд юбилейния ентусиазъм е необходимо да се търси критически поглед към събитията и към техните литературни репрезентации.

През настоящата 2026 г. е съвсем логично да обърнем поглед отново към събитията от април 1876 г. Темпоралната дистанция от 150 г. е достатъчно основание да се опитаме за пореден път да реконструираме случилото се и да го осмислим не просто като „най-българското време“, като съблемния момент в историческия континуум, превърнал народа в „субект на собствената си история“ (Стефанов 2004: 80), но да предложим различен ракурс спрямо „кървавия празник“, познат ни от класическата българска литература. Според Пламен Антов Априлското въстание може да се мисли като „абсолютно начало“, като инициационен акт (Антов 2003: 14). Разбира се, тук могат да се приведат множество авторитетни констатации за мястото на април 1876 г. в българската история и литература, но настоящата статия няма обзорежен характер. Не че това не е важно, но така или иначе в общественото съзнание и в академичните среди консенсусно се е утвърдило възприятието за 1876 като за важната дата в българския исторически процес, направила възможно събдването на свободата. Поради тази причина съществува значителен корпус от текстове, които обговарят този времеви отрязък, иманентно съдържащ в себе си потенциала да генерира сюжети, в които героичната саможертва изглежда естествена реакция, провокирана от акумулираната във времето на робството нетърпимост към потисника, който има власт не само над материалното благополучие на обикновения човек, но и над частното му битие.

В българската литература доминира мъжкият тип писане, изговарящ събитията през оптиката на патерналистичното властно слово, легитимиращо героичната себеизява посредством саможертвените жестове на синовете. Това е причината настоящата статия да предложи различна гледна точка, избирайки за обект на интерпретативното усилие автор и текст, който се намира в периферията на литературните процеси. Книгата на Лиляна Михайлова „Грехът на Мълтица“ (1980 г.) е от онези текстове, потънали в забвение, но които рано или късно намират път към своите съвременни читатели. Според Деян Енев е най-добрият ни роман за Освобождението. Вътре няма безчинстващи орди, няма дипломатически совалки, няма казашки разезди, няма дори кървища, освен една отрязана глава накрая“ (Михайлова 2017: 210). Всъщност всяка суперлативна категоризация, за който и да било литературен текст, е проблематична сама по себе си, тъй като веднага провокира естествена реакция на съпротива и съпоставка с редица други канонични текстове, изговарящи събитията от 1876 г. Подобни изказвания може да се мислят като своего рода маркетингова стратегия за изкушаване на потенциални читатели, но и като предизвикателство пред академичната общност, която за пореден път като че ли трябва, ако не да пренареди, то поне да преосмисли списъка с важни текстове, съграждащи образа на българското предосвободенско битие. Енев акцентира върху липсата на натуралистични батални сцени, които често целят да удовлетворят жадния за зрелища читател. Според него именно това превръща историческия роман на Михайлова в особено ценно четиво. В „метафоричната война за читателя“ авторката надделява не чрез зрелищност, а чрез едно приглушено, морално нюансирано женско писане, което поставя акцент върху вътрешните битки, върху тихото достойнство и върху социалните механизми на осъждане. Така романът се превръща не просто в разказ за едно историческо време, а в етичен въпрос към обществото за основанията му да бъде съдник.

Причината да се спра именно на този текст, е желанието да представя женския дискурс – да се фокусирам върху женската саможертва като комуникативен акт в революционния контекст, да проследя как социалният поглед се превръща в оръжие, нормализиращо вербалната и невербалната агресия тогава, когато някой е разпознат като враг от своите. Обект на изследване ще бъде конфликтната реторика, която конструира като жертви онези, чието поведение по един или друг начин нарушава установените обществени порядки. Тук тялото на Мълтица ще бъде мислено като текст, като знак, като социално и културно конструирана повърхност, върху която се „пише“ власт, идентичност, травма, памет. В съвременната литература тялото и полът са дълбоко проблематизирани и наситени с противоречиви интенции, влизащи в напрегната полемика с консервативните

световъзприятия. Те са обект на осмисляне от различни перспективи – от гледна точка на хуманитарните, социалните и правните науки². Феминистичният прочит на тялото обаче не попада във фокуса на настоящия анализ. Отправна точка на изследването ще бъде следната констатация: There is no doubt that language, beyond being a basic means of communication, is also one of the most powerful and influential instruments for exerting either beneficent or destructive effects on the human being. Language is also our supreme privilege to express ourselves, to (self)identify, and to internalize knowledge about the world around us through names and concepts. [...] war is originally woven into language – as a way of thinking, as an all-encompassing metaphor within language, and as a structuring of our relations with one another – whether we are speaking of love, of an actual battle, of argument, or of some other form of social interaction through opposition³. (Dubarova 2025: 55). Т.е. конфликтността в романа на Михайлова ще бъде мислена на различни равнища – от една страна, е буквализирана посредством напрежението между тираничната власт и тайната революционна дейност, към която младата жена става съпричастна, а от друга – се открива в дискурсивната стратегия на социума, целящ социалното бламиране на Мълтица, припозната като „турска гювендия“. Дискурсивното насилие е далеч по-пагубно за героинята, отколкото култивираният в съзнанието ѝ страх от своеволията на овластения насилник. Словото се оказва мощно средство за манипулация, за културен антагонизъм и поради тази причина фигуративният език на литературата използва метафоричните трансформации на образи и концепти, за да ни внуши как то може да превръща отделния човешки живот в арена на идеологически сблъсъци, където телесното присъствие се чете като знак за принадлежност, провинение или вина. По този начин настоящият текст ще се опита да покаже как в „Грехът на Мълтица“ езикът на войната – във всичките му преносни и буквални проявления – конструира, регулира и санкционира женското тяло, превръщайки го едновременно в носител на идеология и в мишена на социалното насилие.

Романът на Михайлова не е чиста фикция, той стъпва върху исторически достоверни сведения за живота и дейността на Мълтица. Въпреки това текстът не настоява да бъде мислен като документален разказ. В статията си „Песен и архивен документ за госпожа Малтица от Търново“ Снежана Генчева изтъква, че през 70-те години на XIX век известността на Малтица е емблематична за Велико Търново. Изследователката я определя като: „Красива жена, кръчмарка, певица, танцьорка, помагачка на търновските революционери от Възраждането, а също и персонаж в няколко песни, в една повест, в два романа и в един филм“ (Генчева 2024: 42). Генчева проследява статиите, в които се появява името на „проблематичната“ жена, фолклорните и литературните репрезентации на образа, без да навлиза в детайлен анализ. За нея е важно да докаже устойчивостта на героинята в културното съзнание и по този начин като че ли да реабилитира нейното място в историческата памет на българския народ. Ето защо емоционално реагира на писаното от Иван Радев по въпроса. Той от своя страна акцентира върху липсата на документи, легитимиращи Мълтица като активен участник в събитията през 70-те години на XIX век. Самата Л. Михайлова изгражда образ на жена, лишен от експлицитна обвързаност с реалния прототип. Поради тази причина топосът Търново отсъства или поне не е пряко назован. В този смисъл за настоящото изследване реалната биография на прототипа се оказва второстепенна. По-важно е как Михайлова мисли и конструира образа на Мълтица не като историческа личност, подлежаща на документална верификация, а като символна фигура – образец на женска съдба в едно общество, строго регламентиращо мястото и видимостта на жената. Тъкмо тази типологизация позволява героинята

² Тук визирам сборника със статии *Полът: между хуманитарните, социалните и правните науки*. Изд. Scribens, 2022.

³ Т.е. Извън всякакво съмнение е, че езикът освен основно комуникативно средство е и един от най-мощните и влиятелни инструменти за благотворно или разрушително въздействие върху човека. Езикът е и нашата върховна привилегия да се себеизразяваме, да се (само)идентифицираме, а също и да интернализираме познанието за света около нас чрез имената и понятията. [...] войната е изначално вътъкана в езика – и като начин на мислене, и като всеобемаща метафора вътре в езика, и като структуриране на отношенията помежду ни – все едно дали става дума за любов, за истинска битка, за спор или друг вид социално взаимодействие чрез противопоставяне.

да бъде четена не толкова през призмата на „истинността“, колкото като културен и нравствен модел, в който се пресичат телесност, саможертва и социално санкциониране. Така романът се освобождава от претенцията за историческа точност и придобива силата на обобщаващ разказ за механизмите, чрез които обществото произвежда и наказва своите „други“. Ще проследим как езикът на общността, макар и лишен от властови прерогативи, се превръща в достатъчно мощно санкциониращо средство.

Според Барт разделението на езиците е преди всичко психологическо: „индивидът се бори, за да утвърди своя език или за да не бъде напълно задушен под езика на другите“ (Барт 1995: 194). Т.е. всеки социолект или идиолект цели да накара другия да замълчи и в това Барт вижда между-езиковата война. В романа на Михайлова гласът е заглушен на различни равнища. От една страна, стои властовият дискурс, който по презумпция би трябвало да бъде законосъобразен и закрилящ, да регламентира правилата на съвместното съществуване в рамките на империята, но вместо това по-често се проявява като санкциониращ. От друга страна, откриваме бунтовническия дискурс, който, разбира се, е таен, приглушен, своего рода рага-доха, защото стои извън властта и цели нейното системно ерозиране. Всеки, докоснал се до революционния патос на своето време, се опитва да заобиколи и надхитри властовия дискурс, да покаже неговата несъстоятелност. В този смисъл героите революционери могат да бъдат мислени през архетипната парадигма на героя трикстер, който нарушава нормите и правилата, за да предизвика промяна, да разкрие истини или да подкопае властта. От трета страна, биографичната история на героинята е белязана от загубата на семейството, намерило смъртта си в ледената бездна на Дунава. Сюжетът разкрива перипетиите, пред които е изправена малката Мълтица, но въпреки всичко детето успява да съхрани идентичността си дори когато генеалогичният разказ липсва. Детският глас е приглушен или липсващ, той реферира страданието, провокирано от внезапната загуба. Заглушаването на гласа в романа се оказва многопластов процес, в който властовото слово, революционната конспиративност и травматичната биографична тишина се наслаждат и взаимно се усилват. Именно в това поле на напрежение между изговореното и премълчаното започва да се конструира женската субектност на Мълтица – не като говореща позиция, а като тяло, върху което конфликтните езици оставят своите следи.

Внезапно превърналото се в сираче момиченце по силата на случайността е спасено от кираджията Рифат Сейда, който вижда божествена промисъл в срещата си с детето. Озовало се в дома на турчина, първоначално детето отказва да говори. За него този нов свят е едновременно спасителен топос, но и затвор, откъсващ го от родовата му идентичност. За първи път момиченцето произнася плахо името си в стаята на Гюшер, сестрата на Рифат, отхвърлена и маргинализирана от обществото заради болестта си. Текстът имплицитно носи посланието за гласа на отхвърлените. Проговарянето на детето именно в пространството на маргиналното тяло не е случайно – гласът се появява там, където социалният ред е разколебан, а нормативните идентичности са вече компрометирани. Стаята на Гюшер функционира като лиминален топос, в който мълчанието престава да бъде защита и се превръща във възможност за повторно самоназоваване. Така името, изречено плахо, не е просто акт на идентификация, а първа форма на съпротива срещу заличаването на субекта. В този начален момент романът задава траекторията на героинята – от травматичното мълчание към телесно и символно понесената саможертва, която по-късно ще се превърне в неин основен комуникативен жест.

Образът на турчина Рифат не кореспондира с традиционния облик на друговеца насилник. „За човешката честност той си имаше свои мерки и щеше да е грях на душата му, ако [...] объркаше живота на гяурчето и го задържеше в мюсюлманската си къща“ (Михайлова 2017: 56). Рифат има собствен морален компас, който не му позволява да „пренапише“ спрямо собствената си визия за правилност живота на детето. Отвеждането в Русчук е следващият повратен момент в житейския път на Мълтица. Домът на фурнаджията българин е само кратка „спирка“ в митарствата на сирачето. Направеният от Рифат избор не е случаен, а дълбоко символичен. От една страна, турчинът избира не само да върне момиченцето при етнически и верски своите, но и мястото, където няма да остане гладно. Хлябът и фурната в този епизод функционират не просто като

битови детайли, а като символи на телесното оцеляване и социалното приемане. Преди да бъде назована, Мълтица трябва да бъде нахранена – тялото предхожда името, а физическата цялост се оказва условие за възстановяване на идентичността. Фурната се превръща в инициационно пространство, където огънят не унищожава, а преобразява. В този смисъл тялото на детето може да бъде мислено като суров материал, поставен в процес на „изпичане“ от социалните и културни обстоятелства, които постепенно ще го оформят като носител на памет и смисъл. В християнски план хлябът може да бъде прочетен и като фигура на причастието – не толкова в сакрален, колкото в културен смисъл – като жертвен жест на приобщаване, чрез който тялото на детето бива временно „включено“ в общност, за да понесе по-късно, вече съзнателно, собствената си форма на саможертва.

Следващата инициационна метаморфоза в живота на вече превърналата се в девойка Мълтица е сватбата за млекаря Михаил. Романовият наратив е лишен от експликации на любовни преживявания. Ритуалът е простицък, лишен от показност. Той бележи преминаването на героинята от дома подслон на хлебаря към дома на съпруга. След перипетии с властта в Русчук Михаил и Мълтица са принудени да търсят спасение далеч от големия град. Завръщането в неназованото бащино село е важен сюжетен елемент. То бележи не просто връщане към устоите на патриархалния свят, но и тяхното метафорично взривяване. Родовата къща отдавна е запустяла – родителите мъртви, но ще се окаже, че завърналият се блуден син се прибира в някогашния си дом не за да търси прошка, а за да подкопава скрито устоите на властта. Старата къща бързо е преобразена от сръчните ръце на Михаил в кафене по европейски образец, в което редовни посетители са най-вече високопоставени турци. Кръчмата, ханът, странноприемницата, кафенето функционират по специфичен начин в българската класическа литература. Всеки от тези топоси е знаково маркиран като приоритетно мъжко пространство. Кафенето се превръща в средишно място, посещавано дори и от знатни люде от града, търсещи дискретност и различна атмосфера. Михаил и съпругата му имат двойствен статус – едновременно господари и слуги. Домът, който се намира над кафенето, също е разколебан – той хем е приватно пространство на уюта и топлината, хем е сборище на тайни гости, съзаклятници срещу властта. Първоначално Мълтица не е посветена в тайните на своя съпруг, но по стечение на обстоятелствата се превръща в ключова фигура в тайната революционна организация. Тя не само ще подслушва разговорите на турците, разнасяйки кафета, но и ще осигурява логистиката на конспиративните писма.

Пространството, първоначално кодирано като мъжко и обслужващо властта, постепенно се превръща и в поле на женско действие, в което Мълтица престава да бъде периферна фигура. От мълчалива съпруга тя се трансформира в активен медиатор между различни дискурси – властови, бунтовнически и битов – овладявайки уменията да бъде едновременно видима и незабележима. Именно в тази двойственост се извършва ключовата ѝ метаморфоза: тялото ѝ започва да функционира като комуникативен канал, чиято привидна всекидневност прикрива високорискови политически действия. Героинята пре моделира женската социална „незначимост“ в стратегическо предимство. Женското тяло започва да функционира като медиум между враждуващи дискурси, което неизбежно го прави уязвимо за социално подозрение и интерпретация. Именно тази невидима активност, разположена между обслужването и съпротивата, подготвя сцената, в която обществото ще започне да „чете“ Мълтица като проблемен знак, като „турска гювендия“. Така конфликтът постепенно се пренася от политическото поле в публичното пространство на селото, където реториката на обвинението замества реториката на мълчаливата солидарност. Публичният позор се оказва неизбежният резултат от постепенното разгръщане на механизмите на дискурсивно насилие.

Според Рене Жирар хората изначално са в плен на подражанието. Той формулира теорията за миметичното насилие. Социалното благополучие на Михаил и Мълтица, хубавото кожено джубе, с което се пременя младата жена, не остават незабелязани от обществото. В един момент те се превръщат в *primus inter pares*⁴. Жирар отбелязва, че „миметизмът на завистта и омразата се

⁴ От лат. „първ сред равни“.

разпространява толкова бързо, колкото и миметизмът на възхищението“ (Жиар 2024: 91). Възхищението на социума неусетно се преобръща в подозрение, а социалната видимост на Мълтица започва да функционира като провокация, която активира колективния механизъм на търсене на виновник и подготвя превръщането ѝ в удобна жертва.

Укриването на ранения Церовски – един от водещите дейци на комитета – в дома на Михаил се превръща в изпитание не само за смелостта на мъжете, но преди всичко за солидарността и нравствената устойчивост на Мълтица към общото дело. Неочакваното идване на Хамид ага в затвореното кафене се оказва критичен момент, в който физическата заплаха прераства в дълбоко морално изпитание. За да отклони подозренията и да запази тайната, младата жена е принудена да забавлява нежелания гост, докато на горния етаж на къщата се укрива раненият комита. В диалога между двамата се разкрива изкусителната сила на женското притворство, чрез което поведението, жестовите и думите на Мълтица целят едновременно да прикрият вътрешното напрежение и да разсеят подозренията на агата. Лъжата, че сайбията не е у дома, не бива да бъде дискредитирана, а младата жена е принудена да се представи като фигура с колеблива, условна добродетелност. Въпреки това кафеджийката се оказва неопитна в тънкостите на подобна роля и лесно губи самообладание. За Хамид ага фриволното поведение на кафеджийката е привлекателна игра и той я кани да седне при него и да пие кафе. Сцената придобива силно провокативен характер, тъй като взривява устоите на патриархалната скромност, строго кодифицираща морала и поведението на жената. Героинята е представена не просто като носител на развратност, а като двойно „съгрешила“ – защото нарушава нормата не само чрез близостта си с мъж, но и чрез факта, че този мъж е етнически и верски чужд, възплъщение на ненавистната власт. Своеобразна кулминация на сцената е внезапното пристигане на отец Нистор, чието проклетие заклеява не само разпътното ѝ битие, но слага отпечатък върху самото ѝ тяло като място на греха. От този момент нататък Мълтица престава да бъде мислена като индивидуален субект и започва да функционира като знак – видима фигура на нарушението, върху която общността може да проектира страховете, завистта и натрупаното напрежение, подготвяйки сцената за нейното ритуално унижение и символично изключване. Проклетието на отец Нистор не функционира като обикновено моралистично изказване, а като перформативен речев акт – то не описва греха, а го произвежда. Изречено от фигура с институционален и символен авторитет, словото придобива силата да трансформира социалния статус на Мълтица, като я фиксира в ролята на виновна още преди всякакъв съд или доказателство. По този начин езикът не просто санкционира, а действа – изважда женското тяло от сферата на личното и го превръща в публично четим знак на морално отклонение, върху който общността може да упражни дисциплиналната си власт.

В композиционно отношение текстът може да бъде определен като кинематографичен. По-голямата част от историята е представена ретроспективно, а началото на романа разкрива нелекото битие на вече социално заклеямената Мълтица. Някога проспериращият дом се е превърнал в болезнен спомен – в настоящето гордата кафеджийка е затворник, плахо надничащ през прозореца. Домът функционира като хетеротопия на отклонението, а неговата обитателка е перманентно подложена на нощен тормоз и поругаване. Социалното бламиране изпълнява ролята на своеобразна „социална терапия“, призвана да гарантира моралното благоденствие на общността в нейната цялост. Тук ясно се експлицира тезата на Рене Жиар за миметичното насилие: социумът не просто избира социално да „умъртви“ припознатата като блудница жена, но и да подлага на систематично оскверняване нейното тяло и дом, като по този начин верифицира и стабилизира собствените си морални граници. В този смисъл Мълтица се превръща в своего рода жертвен козел, върху който се съсредоточава колективната агресия и натрупаната ненавист на общността.

Пространството, обитавано от героинята, е особено картографирано. В пределите на частния ѝ имот се намира кладенецът – по волята на поколения собственици оставен общодостъпен за всички пътници. Именно той се явява граничното място, в което интимното и публичното се пресичат: точка на неизбежен контакт между поруганото женско тяло и външния осъдителен свят, където публичният поглед се превръща в инструмент на контрол, унижение и символично насилие. Водата, която традиционно е натоварена с очистителна, животворяща и сакрална символика,

бива парадоксално преобърната в медиатор на социалното оскверняване. Вместо да изпълнява функцията си на средство за пречистване, тя се превръща в повод за повторяемо насилие, при което всяко посещение на външния свят актуализира стигмата, наложена върху тялото на Мълтица. Водата, която в един пробиблейски план би трябвало да „измие“ греха, тук не носи прошка, а свидетелства за невъзможността за очистването в рамките на общност, вече избрала своята жертва. Погледите, обидите, хвърлените камъни функционират като потвърждение на собствената нравствена непогрешимост. По този начин кладенецът се оказва място на символично жертвоприношение, в което женското тяло е непрекъснато подлагано на повторно „осъждане“.

Сцената с кладенеца в романа на Михайлова може да бъде мислена и през интертекстуалния хоризонт на Евангелието от Йоан (4: 1 – 31), където срещата между Христос и самарянката при Якововия кладенец разгръща парадигмата на преодоляването на социалното и религиозното изключване. Самарянката е жена с компрометирана репутация, маргинализирана както по пол, така и по етнорелигиозна принадлежност, но именно тя се оказва адресат на откровението за „живата вода“ – символ на духовното очистване и спасението. В евангелския текст кладенецът е място на среща, слово и трансформация, където позорът не бива санкциониран, а разпознат и надмогнат чрез истината. В романа на Михайлова обаче същият топос е подчинен на радикално различен дискурсивен режим. Кладенецът се превръща в сцена на конфликтна реторика, където езикът не цели разбиране, а подчинение, не диалог, а заглушаване. Христовото изричане на истината за живота на жената не функционира като обвинение, а като акт на разпознаване, който не произвежда позор, а трансформация, трасираща пътя към духовната конверсия. В евангелския текст конфликтът е отхвърлен като алтернатива чрез говорене, което отказва миметичната логика на обвинението, в романа конфликтността се възпроизвежда именно чрез езика на общността. Публичното говорене около кладенеца не търси истина, а консенсус за вината.

Мълтица копнее да разкрие истината за ролята си в революционната дейност. В очите на социума е превърната в нарицателно за нравствено падение, носи стигмата на блудността. Интересна е етимологията на думата блудница. Може да се изведе през различни езици – от латинската дума *cautus* с значение „мил, скъп“, от индоевропейски с корен **kros* – „любим, желан“. Думата се обвързва смислово и с проституирането по религиозни причини и в този контекст се разбира защо на еврейски подобна жена се нарича „посветена“ (Бидерман 2003: 35). Героинята в романа на Михайлова също може да бъде осмислена в светлината на посветеността. „Посветена“ е в тайния революционен заговор. Без да познава детайли от дейността на комитета, се излага многократно на опасност, пренасяйки писма до учителя Данчов. Записките на учителя са единствената алтернатива пред жената – чрез скритото познание в тях тя ще възвърне статута си в обществото, ще измие срама от себе си и ще набави така необходимото алиби, оневиняващо поведението ѝ. В ретроспективния план на романовото повествование става ясно, че Мълтица е нападната от непознат човек в скромната стаичка на учителя, а записките за революционната дейност и хората, участвали в нея, са безвъзвратно изгубени. Смъртта на героинята е дублирана – веднъж социално умъртвена и втори път буквално пребита и оставена на произвола на съдбата, за да умре, а с нея да изчезне и истината. В един символичен план саморазправата с жената е посегателство не само срещу уязвимото физическото тяло, но и срещу истината, способна да възстанови макар и частично не просто публичния ѝ облик, но да разобличи и санкционира финансовите злоупотреби в следосвобожденското време. В сънно-халюцинаторното състояние между живота и смъртта афектираното съзнание на Мълтица се връща към спомена за парите на революционния комитет, укривани в дома ѝ. В новото време, когато свободата не е илюзия, проект, а наличност, жената вярва в безукорната честност на хората, репрезентиращи властта. Нито за миг в съзнанието ѝ не се появява мисъл да злоупотреби с парите или да ги присвои. В нейната морална система те са общи, т.е. народни пари, респективно – принадлежат на държавата. Антипод на Мълтица е безименният чиновник: „Той преброи парите ловко и безшумно, като ги замита с шепа направо в отвореното чекмедже пред корема си. [...] ... чиновникът зад зелената врата внимателно откъсна изписания лист от тефтера, сгъна го на четири и го пхна във вътрешния джоб на европейското си палто“ (Михайлова 2017: 199 – 200). В тази сцена символният акцент неслучайно пада върху телесната

долница и жестовете на чиновника, които контрастират рязко с морала на героинята. Коремът, отвореното чекмедже и ловкото, почти автоматизирано прибиране на парите превръщат тялото в инструмент на присвояването, в механизъм за акумулиране на частен интерес зад фасадата на институционалната легитимност. Европейското палто, в чийто вътрешен джоб изчезва изписаният лист, функционира като знакова обвивка на новата власт – привидно модерна, рационална и подредена, но в същността си дълбоко компрометирана. В този смисъл европейското облекло не е маркер на цивилизационен напредък, а реторична маска, прикриваща разместването на ценностите след Освобождението.

Напрежението между телата е красноречиво: тялото на Мълтица е износено, пребито, оголено пред чуждия поглед и подложено на социално и физическо насилие, докато тялото на чиновника остава защитено, облечено, скрито зад институционални жестове и предмети. Ако женското тяло в целия роман функционира като текст, върху който се изписват вина, подозрение и позор, то тялото на представителя на новата власт е недосегаемо, изведено извън режима на морална отчетност. Така конфликтната реторика на новото време вече не се основава на открито насилие, а на езика на процедурите, на привидната нормалност и на телесната невидимост на виновните.

В този контекст смъртта на Мълтица придобива допълнителен символен смисъл. Тя не е само последица от индивидуално престъпление, а логичен завършек на един дискурсивен ред, в който истината е опасна, а моралът – неудобен. Жената, останала вярна на революционния етос и на идеята за общото благо, се оказва несъвместима с прагматизма на следосвобожденската реалност. Тялото ѝ е жертвано, за да бъде запазен новият социален баланс, основан не върху саможертва и солидарност, а върху мълчаливото съгласие с компромиса.

Финалът на романа събира в дома на Мълтица файтонджийката Киранката и туркинята Нефизе. Двете жени репрезентират две радикално различни етични позиции спрямо вината, страданието и правото на състрадание. Онова, което ги оразличава, не се изчерпва с етническата и религиозната им принадлежност, а засяга самата способност за емпатия. За Киранката кафеджийката е грешна жена и това не подлежи на усъмняване. За знахарката Нефизе Мълтица е изстрадала жена, която заслужава грижа в последния си земен път. Появата на подпийналия отец Серафим и претрупаната молитва придават бутафорен характер на сцената. „В края на краищата за молитвите над умиращата кафеджийка никой нямаше да му плати“ (Михайлова 2017: 206). Превръщането на ритуалната практика в досадно задължение разкрива не само религиозната хипокризия на човека, репрезентиращ християнската власт, но и меркантилните щения, прикрити неумело зад маската на грижата към ближния. Спокойните думи на туркинята Нефизе – „И да не знаете, тъй е“, доказващи невинността на младата жена, са изречени без излишен патос и желание за влизане в конфликтна реторика. Лапидарната фраза демонстрира категорична убеденост в нравствената чистота на умиращата и пресича в зародиш всеки опит за дискурсивно насилие и полемика. Думите ѝ се запечатват в съзнанието на Мълтица и се превръщат в морално оправдание, в защитна пледоария, чрез която словото – лишено от власт, но наситено с човешка солидарност – реабилитира достойнството на поруганата жена непосредствено преди смъртта ѝ.

„Грехът на Мълтица“ разкрива как езикът се превръща в основно поле на насилие, където моралът не се защитава, а се произвежда чрез конфликтна реторика и ритуализирани актове на изключване. Женското тяло функционира като жертвен носител на общественото напрежение – върху него се проектират страхове, завист и колективна вина, за да бъде стабилизираният разклатеният социален ред. Проклятието, публичният позор и повтарящите се сцени на оскверняване не просто наказват предполагаем грях, а легитимират властта на общността да определя кой принадлежи и кой трябва да бъде заличен. Саможертвата на Мълтица не е героизирана, а трагично оголена: тя се оказва несъвместима с новия следосвобожденски морал, в който истината е заплаха, а словото – инструмент за дисциплиниране. Така романът на Лиляна Михайлова се утвърждава като критически разказ за насилието на езика и за цената, която жената заплаща в общества, нуждаещи се от жертва, за да удържат собствената си идентичност.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Ангов 2003:** Ангов, Пл. Българската палингенеза. Литература и Съединение. – В: *Литературна мисъл*, кн. 1 – 2, 5 – 45. // **Antov 2003:** Antov, Pl. Balgarskata palingeneza. Literatura i Saedinenie. – In: *Literaturna misal*, кн. 1 – 2, 5 – 45.
- Барт 1995:** Барт, Р. *Разделението на езиците*. София: Наука и изкуство. // **Bart 1995:** Bart, R. *Razdelenieto na ezitsite*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- Бидерман 2003:** Бидерман, Х. *Речник на символите*. София: Рива. // **Biderman 2003:** Biderman, H. *Rechnik na simvolite*. Sofia: Riva.
- Генчева 2024:** Генчева, Сн. Песен и архивен документ за госпожа Малтица от Търново. – В: *България, българите и Европа – мит, история, съвремие*. Том 18, бр. 1, 42 – 53. // **Gencheva 2024:** Gencheva, Sn. Pesen i arhiven dokument za gospozha Maltitsa ot Tarnovo. – In: *Balgariya, balgarite i Evropa – mit, istoriya, savremie*. Tom 18, br. 1, 42 – 53.
- Жирар 2024:** Жирар, Р. *Случаят Йов. Пътят на древните, по който са ходили беззаконниците*. София: Фондация „Комунитас“. // **Zhirar 2024:** Zhirar, R. *Sluchayat Yov. Patyat na drevnite, po koyto sa hodili bezzakonnitsite*. Sofia: Fondatsiya „Komunitas“.
- Михайлова 2017:** Михайлова, Л. *Грехът на Малтица*. София: Lexicon. // **Mihaylova 2017:** Mihaylova, L. *Grehat na Maltitsa*. Sofia: Lexicon.
- Стефанов 2004:** Стефанов, В. „Под игото“ сред езиците на „игото“ (Из историята на „българските въстания“ и „българските клания“). – В: *Творбата – място в света*. София: ИК „Диоген“, 70 – 81. // **Stefanov 2004:** Stefanov, V. „Pod igoto“ sred ezitsite na „igoto“ (Iz istoriyata na „balgarskite vastaniya“ i „balgarskite klaniya“). – In: *Tvorbata – myasto v sveta*. Sofia: IK „Diogen“, 70 – 81.
- Dubarova-Petkova et al. 2025:** Dubarova-Petkova, E., Gyulemerova, V., Dimova-Gencheva, I. Masks of language. First part: Conceptual and functional approaches to the language of war in literature. In: *Annual of Assen Zlatarov University, SOCIAL SCIENCES*. Bugas: Libra Scorp Publisher, LIV (2), 55 – 58.